

A határozói igenevek állítmányi szerepéről boszorkányperek szövegeiben¹

1. Bevezetés. – A dolgozat kettős céllal készült: az egyik a *-ván/-vén* képzős határozói igenév állítmányi szerepének feltáró bemutatása a választott korpuszban, melyet 61 boszorkánypere szövege alkot (kitekintésként 26 misszilis szövegével együtt). A másik cél problémafelvető jellegű: a határozói igenévi állítmány és a koherenciáért felelős grammatikai elemek viszonya közötti összefüggések megállapítása a tanúvallomás szövegtípusában – a hagyományos és történeti szempontok mellett a kognitív szövegtani megközelítést is tekintetbe véve. Amellett érvelek, hogy a határozói igenév állítmányi szerepének vizsgálatával a választott szövegtípus bizonyos szövegtani sajátosságaira is rámutathatunk. A határozói igenévi állítmány igen komplex jelenség, sokféle szempontból vizsgálható; ebben az írásban egy átfogó kérdéskört emeltem ki, de a gazdag nyelvi anyag feltárásához hozzátartozik, hogy utaljunk további, részben a szövegtípushoz kötődő problémákra is: ilyen a boszorkányperek szövegének és a nyelvhasználat társas dimenziójának a kérdése, a határozói igenévi állítmány működése (temporalitás, lehorgonyzás). Általánosabb kérdés, hogy milyen tényezőknek volt szerepe a jelenség kialakulásában és visszaszorulásában.

A vizsgálat abból a megállapításból indul ki, hogy határozói igenév bizonyos szövegtani környezetben betölthetett olyan mondatbeli szerepet, ahol a *verbum finitum* funkciójához közelít (KÁROLY 1956; VELCSOVNÉ 1957, 1981; HORVÁTH 1985, 1991, 2003). Ez azt is jelenti, hogy az adott tagmondat hiánytalanul megkonstruálható ragozott igével (a korábbi megközelítés szerint átalakítható, transzformálható véges igévé; vö. VELCSOVNÉ 1981: 309). A szakirodalom alapján az egyik ilyen szövegtani helyzet, amikor kötőszóval, „kötőszószerű” elemekkel kapcsolódik, illetve amikor nincs igei fölérendeltje a mondatban (Velcsovné 1981: 311–4; Horváth 1991: 41–4). Ahogy azt majd látni fogjuk, a korpusz adatai alapján ez a felosztás valamelyest átértékelhető (a mintegy 846 adatból 627 tartozik ebbe a két csoportba). Ebben a munkában figyelembe vettem további kategóriákat: az állítmányi és határozói szerep közti átmenetnek tekintem, ha az igenévnek saját alanya van (180 adat). A korpusz jellege és a probléma összetettsége miatt nem hagyható figyelmen kívül az a néhány adat sem, ahol a ko- és kontextus alapján egyaránt lehetséges a határozóként és az állítmányként értelmezés (39 adat).

A következőkben tisztázom, hogyan értelmezem a dolgozatban a címben is szereplő központi fogalmakat, majd néhány módszertani megjegyzés után rátérek a *verbum finitum* értékű határozói igenév és a szövegkoherencia kapcsolata-

¹ A dolgozat a 81189 számú OTKA-projektum anyagait felhasználva készült. Ezúton szeretnék köszönetet mondani lektoraimnak, Korompay Klárának és N. Fodor Jánosnak, valamint Horváth Lászlónak hasznos tanácsaikért, értékes megjegyzéseikért.

nak kérdésére és az adatok tárgyalására. A dolgozatot a korábban jelzett problémafelvetések zárják.

2. Határozói igenév, állítmányi szerep, vizsgált korpusz. – Mind a határozói igenév, mind az állítmány tulajdonságait a hagyományos leíró megközelítésből kiindulva, a funkciótörténetet figyelembe véve foglalom röviden össze. Az állítmányt tekintve érdemes már ebben a fejezetben utalni funkcionális kognitív szemléletű megállapításokra is, melyekre a 4. fejezetben még visszatérek.

A határozói igenév a leíró megközelítésben olyan átmeneti szófaj, amely igei és határozószói tulajdonságokat is hordoz, s a mondatban az igével kifejezett cselekvés valamely körülményét határozza meg (LENGYEL 2000a: 224–5). A határozói igenév igei jellemzői közé tartozik, hogy az igékhez hasonlóan bővíthető. Talán ez is az egyik oka annak, hogy – főként a *-ván/-vén* képzős igenév – lazábban kapcsolódik a mondat alaptagjához; akár olyan laza is lehet ez a kapcsolat, hogy az igeneves szerkezet mellékmondatszerű is lehet (a hagyományos grammatikai rendszerben továbbra is határozóként elemezve).

A funkciótörténetre rátérve: a *-ván/-vén* a *-va/-ve* képzőhöz képest másodlagos fejlemény (az *-n* locativus-modalis rag), ugyanakkor a *-ván/-vén* képzős igenév az ómagyar szövegekben általánosabb, nagyobb funkciógazdagsággal fordul elő (A. JÁSZÓ 1991, 1992). A középmagyar korra már funkciómegoszlás figyelhető meg: a *-va/-ve* képzős igenév főként állapotot, módot, míg a *-ván/-vén* képzős inkább időt, okot fejez ki (többek közt HAADER 2006: 377, D. MÁTAI 1999: 379, LENGYEL 2000a). A boszorkányperek szövegeit olvasva azonban még a 18. században is megfigyelhető a *-ván/-vén* képzős igenevek gyakorisága és többféle funkcióban való előfordulása (miközben a *-va/-ve* képző valóban állapot és mód kifejezésére fordul elő – sokkal ritkábban).

A *-ván/-vén* képzős igenév többféle mondatbeli funkciója közé tartozhat az az ún. önállóbb használat, vagyis az *és* vagy *azután* kötőszós kapcsolódás, amelyre már KLEMM ANTAL is utal; erre a tagmondatértékű használatra kódexszövegekből, levelezésekből, népnyelvi gyűjtésből szerepelnek példák („*avval bémenvén a vásárba és ismét meglakmározta.*” KLEMM 1928–1942: 393). A szerző ekkor is beszél főtörténésről, tehát továbbra is határozói szerepnek tekinti, bár magyarázatot nem fűz a jelenséghez.

KÁROLY SÁNDOR az igenevekről szóló átfogó, rendszerező munkájában kódexszövegekben hasonlítja össze az igenévhasználatot (JókK., BécsiK., MünchK., részben AporK., JordK., SzékK.). A szerző több helyen is utal tanulmányában a *-ván/-vén* képzős határozói igenév olyan használatára, amelyben erősen predikatív jellegű az igeneves szerkezet, s így az a verbum finitumhoz hasonló szerepet tölt be (KÁROLY 1956: 165, 198, 205, 210–2). KÁROLY szintén *és*, *s* vagy más kötőszós kapcsolódásról beszél, s hangsúlyozza, hogy sokkal gyakrabban találhatók ilyenek a kódexek szövegeiben, hogysem hibának tekintse őket; számos ilyen példa szerepel a tanulmányban, párhuzamos szöveghelyekkel (KÁROLY 1956: 205–6). Ezt az önállóbbnak nevezett használatot nem tekinti ál-

lített funkcióknak, ugyanakkor a rendszerében sem helyezi el ezt a típust (l. KÁROLY 1956: 162).

Az állítványról a hagyományos leíró grammatika a következőket írja: a tagolt mondat központi szerepű mondatrésze, amely önmagában teljes mondat lehet. Igei természetű mondatrész, legalábbis ki kell tudni fejeznie a ragozott igeire jellemző grammatikai kategóriákat (idő-, mód-, szám- és személyjelentés: LENGYEL 2000b: 394). Az összetett (névszói-igei) állítvány esetében ez kopulával kiegészülve valósul meg. Leíró megközelítésben a határozói igenév nem lehet állítvány.

A funkcionális kognitív elméleti megközelítésben a nyelvi szerkezetek (tapasztalati alapú) fogalmi szerkezeteket reprezentálnak: a dolgokat a főnév, a folyamatot, eseményt prototipikusan az ige fejezi ki (TOLCSVAI NAGY 2010: 51). A folyamatokra elsősorban az időbeli lefolyás (temporalitás) jellemző; az ige relációs szerkezetű, vagyis a prototipikus elemi vagy tagmondatban a résztvevők (dolgok, elsődleges, másodlagos figurák) közti viszonyt fejezi ki folyamatként (TOLCSVAI NAGY 2010: 51–2, a folyamat összetett kifejezőmódjáról 71–3).

A hálózatelvű felfogás szerint a mondat mint megismerési tartomány (a tapasztalat koherens szerveződése) értelmezhető olyan viszonyok hálózataként, melyben az asszociációs középpont az állítvány, amellyel a többi mondatalkotó elem szimbolikus viszonyban van (az elméleti háttérrel bővebben IMRÉNYI: 2007: 436–8). Ebben a szemléletben is a véges ige a prototipikus állítvány, mivel funkcionálisan teljes értékű mondatot alkot. E szerint a megközelítés szerint az ige nem a mondat egész része, hanem magmondat. A ragozott ige és a főnév között kidolgozási viszony van: az igei személyvégződés sematikusán már tartalmazza azt a jelentés-összetevőt, amelyet a főnév kifejez (IMRÉNYI 2007: 438). A kognitív állítvány-felfogásban is nagy szerepe van tehát az idő-, a szám- és a személyjelentés kifejezésének; erre a határozói igenévi állítvánnyal kapcsolatos problémafelvetésnél fogok visszatérni.

Az idézett kognitív szemléletű tanulmányok a prototipikusnak tekintett egyszerű mondatok leírására vonatkoznak. Az általam vizsgált korpuszban, vagyis a boszorkányperek szövegeiben főként összetett mondatokkal találkozhatunk (gyakran a mondathatár megállapítása sem magától értetődő). Emellett a határozói igenév állítványi szerepe is inkább összetett mondatokban tapasztalható. Éppen ezért olyan szempontok is fontosak lehetnek a vizsgálathoz, amelyek az összetett mondatokra, s általában a szövegkoherenciára vonatkoznak. A tanúvallomások narratív szövegek, ezért érdemes figyelembe venni az események elrendezését és a tagmondatok kapcsolódási módjait (vö. a legenda szövegtípusát vizsgálva BAKONYI 2008: 280–1, aki GIVÓN és LEHMANN megállapításait foglalja össze). A tagmondat kapcsolódási módjai és az eseményfűzés között feltételezhető ikonikus kapcsolat (szorosabban összefüggő események jobban integrálódnak azokban a tagmondatban, amelyek reprezentálják azokat). Hasonlóképpen érdemes figyelni arra a vizsgálat során, hogy a tagmondatokban az információ (lexikai és grammatikai értelemben egyaránt) inkább a tömörség vagy a kidolgozás irányába hat-e. Az események elrendezésének módja mellett az összetett mondatokban lényeges a tematikus koherencia: időbeli folytonosság,

térbeli folytonosság, cselekményfolytonosság, referensfolytonosság (a szereplők előtérbe kerülésének kérdése – az újraemléítés például a kidolgozás irányába hat; BAKONYI 2008: 284). A tanúvallomások szövegében – az idő és az okság előtérbe kerülése miatt (a narratív szövegekre a propozicionális tudás, térbeli és főként időbeli követhetőség jellemző, vö. TÁTRAI 2005, 2006) – főként az időviszonyok és a cselekményfolytonosság lexikai és grammatikai kifejezőmódjai lehetnek lényegesek.

A k o r p u s z. – Korábban nagyrészt ómagyar anyagon, kódexekben (átfogóan, rendszerezve KÁROLY 1956, kifejezetten az állítmányi szerepet vizsgálva VELCSOVNÉ 1957, 1981: BatthyK., BirkK., CzechK., ÉrdyK., NagyszK.), illetőleg középmagyar és reformkori szövegekben, különféle műfajokban (átfogóan, rendszerezve HORVÁTH 1985, 1991: dráma, fejtegető próza, költészet, levelezés, történeti próza három szinkrón metszetben: 1570–1615, 1670–1715, 1825–1850) vizsgálták a határozói igeneves szerkezeteket. A jelenség leírása boszorkányperekre korábban nem terjedt ki, jóllehet a beszélt nyelvhez közelebb álló nyelvemlékes anyag vizsgálatát ígéretesnek tartották (vö. KÁROLY 1956: 218). A műfaj és az igenévhasználat gyakorisága között megfelelés tapasztalható, mégpedig az elbeszélő szövegekben jellemző leginkább (legendák, leíró evangéliumi részek, elmélkedések vö. VELCSOVNÉ 1981: 310, történeti és fejtegető próza, vö. HORVÁTH 1991: 11). Ez is indokolja a tanúvallomások vizsgálatát. A *-ván/-vén* képzős igenév a boszorkányperek szövegeiben általánosabb és gyakoribb használatú, mint a *-val/-ve* képzős (noha 17–18. századi szövegekről van szó). Az állítmányi szerep pedig a *-ván/-vén* képzőhöz kötődik (az *-n* rag analógiás hatása miatt, vö. HORVÁTH 2003: 633–4); az eddig vizsgált perekben mindössze egy *-val/-ve* képzős állítmányi szerepű igenevet találtam (*-val/-vel* képzőset pedig egyet sem). A tanúvallomásokban a határozói igenévi állítmány viszonylag gyakori: a vizsgált 61 per szövegében mintegy 846 adatot találtam, ez perenként 14 (13,8) adatot jelentene – hozzá kell tenni, hogy nagy szórás jellemzi a szövegeket ilyen szempontból. A határozói igenévi állítmányok megoszlásának problémája természetesen további kérdéseket vet fel (l. a 4. fejezetet). A kiválasztott boszorkányperek terjedelmükben sem egységesek (csak a szélsőségekre utalva: a legrövidebb perek terjedelme a latint nem számítva: 928–956 n, a korpuszban egyelőre a leghosszabb per 95000 n terjedelmű). A műfajon belül felépítésükben is változatosak a szövegek: bizonyos perekben nem ismert a tanúk száma, a szöveg összefoglalva tartalmazza a vallomásokat és a bennük szereplő eseményeket, hivatalos kivonatként; a legtöbb szöveg részletesen és egyenként tartalmazza a tanúk vallomását az előzetesen feltett kérdések (puktumok) alapján; ezek mellett néhány perszövegben szerepel a vádlott vallomása (akár több kihallgatás eredménye) is.

Kitekintésként a korpuszban szerepelnek misszilisekből származó adatok; részben, mert ebben a szövegtípusban sem tekinthető teljesen esetlegesnek az előfordulás (vö. HORVÁTH 1991 szinkrón metszeteiben is), részben pedig azért, mert a missziliseket is a beszélt nyelvhasználathoz bizonyos értelemben közel álló műfajnak tekinthetjük (vö. HAADER 2006: 370, a perszövegekkel kapcsolatban l. PUSZTAI 1999: 380–6 megállapításait). A határozói igenévi állítmánnyal

és a szövegek társas dimenziójával kapcsolatos kérdésekre még visszatérünk a 4. fejezetben.

A dolgozatban az adatokat a forrásként használt kötetek szerinti írásmódot követve szerepeltetem néhány, az értelmezést elősegítő saját kiegészítéssel: a megállapítható s az elemzés szempontjából lényeges mondathatárokat [|] jelöli; az írásmódból adódó többértelműség feloldására az adott lexéma után []-ben szerepel majd az adekvát értelmezés: pl. *halotta* [hallotta], *meghis* [meg is] vagy *meghis* [mégis]. Továbbá []-ben jelennek meg a tágabb ko- és kontextusból kiegészíthető különféle információk, például az aktuális cselekvő/résztvevő, vagy éppen az adott kontextusban szereplő egyéb határozói igenevek funkciójának jelzése.

Az adatok problémája előtérbe kerül a vizsgálatban, ugyanis a határozói igenév állítmányi szerepének megállapítása korántsem mindig magától értetődő, részben a jelenség mai használatra nem jellemző volta s az azzal kapcsolatos (pót)kompetencia kérdésessége miatt. Már VELCSOVNÉ is megállapítja, hogy a határozói igenév állítmányi funkcióját csak a tágabb szövegkörnyezet alapján mondhatjuk ki (1981: 311). Ez jellemző a középmagyar szövegeket tekintve is, ezért olykor nagyobb szövegkörnyezetet vagy éppen párhuzamos szöveghelyeket – „ugyanaz” az esemény két vagy több tanú vallomásaiban – is figyelembe kell vennünk. Hozzátehetjük, hogy a tágan értelmezett kontextus (mint ismeret és mint viszonyrendszer; a beszédhelyzet és a résztvevőknek a világról való előzetes tudása; vö. TÁTRAI 2004: 479–82) szempontjából is nagymértékben kontextusfüggő nyelvi jelenségről beszélhetünk, részben a *-ván/-vén* képző már említett funkciógazdagsága miatt (a határozói funkciótól való elhatárolás kérdése), részben pedig szövegtani okok miatt – ahogy azt majd látni fogjuk – a koherencia grammatikai elemeinek vizsgálata során. Éppen ezért a formalizálható eredmények és a kategorikus állítások helyett a korpusz alapján – ha úgy tetszik – tapasztalati alapú vagy éppen az adott szövegrész szituációs és tematikus kontextusának ismeretét is felhasználó magyarázat lesz jellemző a dolgozatban. – A továbbiakban a fenti módszertani megjegyzéseket szem előtt tartva térek rá a dolgozat központi kérdéseinek, azaz a határozói igenév állítmányi szerepe és a koherencia alakulásának viszonyára.

3. A szövegkoherenciáról. – A dolgozatban figyelembe veszem azokat a korábbi, történeti anyagra kidolgozott szöveggrammatikai vizsgálati szempontokat és módszereket, amelyben a szövegkoherenciát grammatikailag biztosító kapcsolóelemeket rendszerezve vizsgálták (KÁROLY 1995). Ilyenek a mellérendelő kötőszók, a névmási és lexikai koreferencia elemei, a zéró koreferencia, a névelők, az egyeztetés. KÁROLY SÁNDOR lineáris kohéziót vizsgált statisztikai alapon, kései ómagyar kori, gyakran nem lezárt szövegekben (többek közt a szövegkoherenciát biztosító grammatikai elemek megterheltségét az egyes szövegmondatokban), emellett elkészítette a referenciális egységek sematikus hálózatát, s azt alkalmazta minden szövegrészletre (KÁROLY 1995: 761, 766–81; PAPP 1991: 144–5).

A jelen vizsgálatban lezárt szövegek szerepelnek, ugyanakkor mivel egy jelenséget, a határozói igenév állítmányi szerepét vizsgálom, szintén nem vállalkozom a globális kohézió elemzésére. A ko- és kontextust pedig az egyes példák értelmezéséhez szükséges – tehát változó – mértékben veszem figyelembe. A vizsgált probléma jellege miatt inkább kvalitatív természetű elemzésekről lesz szó, a szöveg elemei közti szemantikai viszonyra koncentrálna. Arra, hogy a szöveg egyik elemén keresztül hogyan értelmezhető a szöveg egy másik eleme (vö. a koherencia funkcionális értelmezéséről TOLCSVAI NAGY 2001: 53–4).

A szövegtípus is indokolja a határozói igenévi állítmányos adatok olyan tárgyalásmódját, amely valamelyest eltér a szakirodalomban jellemzőtől. A korábbi tanulmányok alapján két részre oszlanak az adatok: az egyik a főként mellérendelő kötőszós kapcsolódású (bár az *azután* képviseli az anaforikus elemek csoportját) határozói igenévi állítmányok csoportja, a másik csoportban pedig nincs fölérendeltje a határozói igenévnek a mondatban, „általában önmagában találjuk” (VELCSOVNÉ 1981: 311–4, HORVÁTH 1985: 320–1, 1991: 41–3). Ez a két csoport a hivatkozott kutatásokban elkülönül. A tanúvallomás szövegtípusában tapasztaltak alapján azonban árnyalható a korábbi kutatásokból kialakult kép: egyrészt megfigyelhető átmenet a két csoport között, másrészt a névmási koreferenciának hasonlóan nagy szerepe van az állítmányi szerep felismertetésében, mint a mellérendelésnek, sőt a két tényező gyakran együtt is működik az egyes szövegrészekben.

Ennek érzékeltetésére a korpusz egy kisebb szeletét mintának választva (9 per szövege, összesen 145 adat) alapján megvizsgáltam a határozói igenévi állítmányt tartalmazó szövegrészekben annak megoszlását, hogy a szövegkohérenciát biztosító grammatikai elemek közül melyek ismertetik fel az adott határozói igenév állítmányi funkcióját. A statisztikába most nem vettem bele azokat az eseteket, amikor közbevetésszerűen (teljesen „magában”) szerepel az állítmány. A teljes korpusz anyaga alapján a következő kategóriákba soroltam be a mintául választott 145 adatot: mellérendelő kötőszós; alárendelő/anaforikus; mellérendelő és anaforikus elemek együtt; lexikai koreferencia; idézet. Az utóbbi két esetben sem feltétlenül „tisztá” kategóriákról van szó, ugyanis ugyanúgy lehetséges például lexikai koreferencia és mellérendelés vagy idézet és anafora együttes előfordulása az adott részletben (típuspéldák: *kire felelvén, hogy [...], kitől is tudakozódván, hogy [...]*). A megoszlás a következő: mellérendelő kötőszós kapcsolódás érvényesül az adatok 31%-ban (45 adat); ugyanilyen arányban fordul elő mellérendelés és anaforikus elem együttesen (31%, 45 adat); az adatok 20%-ában csak anaforikus elem ismerteti fel az állítmányi szerepet; az idézet 10%-ban érvényesül (viszonylag sok a közlésige), a lexikai koreferencia pedig mindössze az adatok 8%-ában fordul elő úgy, hogy segíti az állítmányi szerep felismerését. Ez a kisebb statisztikai vizsgálat természetesen csak az arányok jelzésére szolgált – a teljes korpuszt vizsgálva valamelyest bizonyára más képet mutat a százalékos megoszlás (emellett tanulságos lenne az egyes perekre lebontva megvizsgálni ezeket az arányokat). Mindenesetre ennek a 145 adatnak a vizsgálata is alátámasztotta, hogy a koreferenciának hasonlóan nagy szerepe van a boszorkányperekben található határozói igenevek állítmányi funkciójának ér-

tékeltetésében, mint a mellérendelésnek – még az ún. magában álló állítmányok egy részében is. – A dolgozatban nem tartozik részletes elemzés az egyes példaként hozott adatokhoz, csupán arra mutatok rá, hogy az adott szövegrészletben milyen nyelvi elemek hogyan ismertetik fel a határozói igenév állítmányi szerepét.

Mellérendelés. – A mellérendelés hagyományos megközelítésben az egyes tagmondatokat egységként összekapcsolja tartalmi-logikai összefüggések alapján. Ezt az összefüggést a kötőszó teszi explicitté. A tartalmi kapcsolat lehet térbeli-időbeli, hozzátoldás, ellentét, magyarázat, következtetés. A mellérendelt tagmondatok között egyenrangú a viszony, vagyis az egyik tagmondat nem azonosítható a másik tagmondat valamely összetevőjével (vö. BALOGH 2000a: 535). A vizsgált jelenségre vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy ha a határozói igeneves szerkezet mellérendelő kötőszóval kapcsolódik egy tagmondathoz, a két tagmondat egyenrangú egységként értelmeződik; az igenévi állítmány így explicit, a benne kifejezett esemény önálló és nem körülményértékű. Lássunk erre a korpuszból egy példát (a példa után szerepel a per száma s a kötetbeli oldalszám, misszilis esetén a levél sorszáma a kötet alapján és az évszám):

(1a) „akkor hallotta szájából az Szolganak, Varga Gyurkonak hogy az eő Aszszonya Szabó Mihályné a proxime el mult Nagy Pénteken nap föl költő előtt az kankalik ágoshoz *kötvén* az Tehenit, és ott megh mosta,” (282. sz., 151)

(1b) „[...] és hogy az közzelleb el mult Nagy Pénteken minden cselédj alluttak az szobábon és maga föl költ az Aszszonya nap költő előtt ki mént és az Tehenét az kankalék agoshoz *kötötte* s egészen megh mosta,” (282. sz., 157)

Olyan példát választottam, ahol ugyanaz az esemény az egyik vallomásban igenévi állítmánnyal szerepel, a másikban pedig ragozott igével: mindkettőben megjelenik a kötőszó, vagyis a térbeli-időbeli kapcsolat mellérendeléssel fejeződik ki. Az igenévi példában visszautalás is megfigyelhető (az esemény helyére vonatkozik).

A legjellemzőbb kötőszók természetesen az *és*, *is*; továbbá többször szerepel a *pedig*, *de*, *hanem*, *mindazonáltal*, *noha*, *mivel*.

A névmási koreferencia. – A tagmondatok közt nem egyenrangú a viszony, a névmási eredetű kötőszó mondatrész szerepben van: körülményt fejez ki, amellyel hagyományos értelemben határozói szerepet tölt be (vö. az alárendelésről HAADER 2000: 477). Mind a korpusz, mind a probléma szempontjából érdemes ezek közül hangsúlyozni az idő- vagy okviszony kifejezését: ezeknek a funkcióknak más grammatikai-lexikai elemekkel való betöltése ugyanis elősegíti a *-ván/-vén* képzős határozói igenév önállóbb szerepének felismerését. Emellett a korpuszban számos időt vagy okot kifejező vonatkozó névmási kötőszó szerepel, például *annak előtte*, *annak utána*, *míg*, *azonközben*, *akkoron*, *azért*, *azokáért*, *aziránt*, *ahonnét*, *aholott*, stb. Néhány sajátosabb kötőszó a korpuszból (jelentésükről, alakulásukról vö. JUHÁSZ 1992):

(2) 1633: „Noha Chyákj Uram leuelét it *találuán* hogy [’mikor’] megh érkeztem, *melyben* írja az Leánjomnak az Feleségének beteges állapotját,” (LobkP. 30. sz.)

(3) 1722: „Ma reggel akarok vala irni, de nem volt szüneti egész déligh nállam az embereknek. Most *távozván el, ugj* [’azért’] irhatom ez kevesset, bővebben iratván [mód] Andrassinak” (Károlyi 254. sz.)

(4) „[a tanú és társai] az után *viszsa menvén* ismét a lakodalmas házhoz, *hát* [’akkor’] már helyén vagyon az a szakácsné szálja [szája],” (272. sz., 100)

Az egyéb mondatbeli tényezőket érintő névmási anafóra: a megelőző tagmondatban reprezentált eseményre, vagy annak valamely összetevőjére vonatkozik (az időt és okot kifejezőkhöz hasonló módon), ezáltal a figyelem előterébe helyezi azt. Néhány példa a korpuszból:

Az esemény résztvevőjére vonatkozik:

(5) „Item magához *hitegetvén* megh irt Domokos Jánosnak Eöcsét, *mellyelis* [mellyel is] üdő mulván öszvő veszet, megh fenegette, és mindgyárast azon fenegetőzisse után megh betegedett;” (382. sz., 528)

Az esemény helye kerül előtérbe:

(6) „ezen fatens ennek előte tizen hat esztendővel mas szomszed tarsaival együt meg halota hogy azon nevezet I. Aszony, ember fejet főzött volna maga hazanal, *oda menven* ezen fatens s szomszedivel *ugyan ot* tallalta az ember feiet azon Aszonynak hazanal,” (455. sz., 713)

Visszaútal a korábban reprezentált eseményre:

(7) „Item ezen I. böchületes Szakály Gáspár, három heti gyermekét este felé a böcsübül *ki ragadván, mellyen* Szakály Gáspár igen megh indult, azért visza tette az I a gyermeket,” (382. sz., 528)

A cselekvés eredményére referál:

(8) „[A Korbacsics Marinka felül pedig azt mondhattya, hogy a föllül megh irtt Casusok előtt a Fatens Aszszon teheneinek hasznát el vivén, midőn az eránt Tisztarto Urnak panaszkodott volna a Fatens, réa megh haragudott,] s ejtzakának idein másod magával réa menvén a Fatensre, s a kezeit hátra *kötözvén, ugy* hurczolta” (465. sz., 731)

Koreferencia és idézet: a szövegtípusból adódóan gyakori a megidézett beszéd, ennek kifejezésére különféle közlésigék találhatók a korpuszban, gyakran határozói igenévi állítmányként, például: *felelvén, kérdezvén, tudakozódván, mondván, fenyegetvén, szidván, pántolódván, összeboszorkányozván, összeszólakodván* stb.

(9a) „*kit* is a Tanu *kérdezvén* kire gyanakodnék, s mi okbul esett légyen rajta,” (404. sz., 555)

(9b) „[idézet] arra Németh Panna *felelvén*, ne fély semmi baja sem lesz,” (400. sz., 537)

(9c) „[a Tanunak az üdő alat hazához ment Bencsane,] kerdeszte a tanutul hova ment a kend selirje Polyak Andras *arra felelven* a tanu bizony nem tudom én, Bencsane *felelven* tudom én Toronyara ment Sztankonenak orvosagert,” (450. sz., 700)

Kifejtő koreferencia – lexikai ismétlés, szinonímia:

(10a) „Véghre aztis masoktól értette, hogy maga mostoha Annya Major Mihálynak tudnyiiillik felesige nehéz betegségben *esvén*, *ennek nyavaláját* nevezett Major Mihály Leánya Czáki Istvánné Téteményének tulajdonította,” (291. sz., 224)

(10b) „Czáki Istvánné felől penigh azt mondotta Kaidacsi István Hadnagy Uramnak előbbeni Hitves Társa, hogy egy izben *vajat adván el* pénzen eő kegyelmeknek, *ezen vay* eönnön magátul megh gyullatt, és szikrákat hánt,” (291. sz., 221)

(10c) „[...] mellyért *szólván* ezen Fatens hogy nem csak egy Embernek kölletné azon füvet adnyi, hanem többeknekis, mivel egyaránt való Jobbágyi vagyounk az Urasághnak, *ezen szókra nézve* visza küldöttö Mokrányi Mátyás Ispán a pinzit Bán Györgynek,” (259. sz., 31)

(10d) „[azt talalak feöl magok közöt, hogy ezen Aszony nem egiebert megien feöl hanem uagy giökeret assny, auagy egiebféle Babonassagot czelekedny, feöl menuin annak okáert az előbb megh irt Oadn Jergh latuan azon Aszony embert egy rekettie bokornal egy Réthben allany] hogy [mikor] oda akart meny megh nizny mit csinal, mindgiart *előte el tünt, mely előte ualo el tünéssit* magaban nem akaruan tartany, hanem jelentete megh az falluban [...]” (452. sz., 708)

Az utóbbi példában az igei állítmány esetében is megjelenik két olyan nyelvi elem, amely a koreferenciát kifejezi névmási és lexikai szinten egyaránt.

Egy kötőszó vagy anaforikus elem kapcsolja az igeneves szerkezetet:

(11) „Maid egy oraigh sippal, dobbal magok között *mulatván*, *az után* el tüntenek.” (266. sz., 53)

Több határozói igenévvvel kifejezett eseményt kötnek össze mellérendő és anaforikus elemek:

(12) „[...] s ezek megh lévően [idő], Fejér Ilona, vizet forralt, és azon vizet, egy tekenyőben söprüt tévén [mód], azon *által szürvén*, *annak* gőzére Hertelendy Jánosnét *álliván* [állítván](!), *azután onnand ágyában helyheztetvén*, *s ott* egy kevéssé nyugodni *hagyván*,| noha az alatt Hertelendy Jánosnét azonban kívánta hadni,” (359. sz., 498)

Egy igeneves eseményt kapcsol több elem (túlzott kifejtés?):

(13) „Azal Deutralis Bencsane meg rantvan [mód] az fatensnek gubajat, kinszeritette maga melle ülni *arra valo nizve* a tanu *le is ülven* melleje *beszilgetesnek okaert*, [keves üdő mulvan el bucsuzot Bencsanetül a fatens ...]” (450. sz., 701)

Az eddigi példák alapján a szövegtípus sajátosságának tekinthető a névmási és lexikai koreferenciát kifejező elemek gyakori előfordulása, akár mellérendeléssel is együttműködve, amely a cselekményfolytonosság biztosítása mellett az információk kidolgozását erősíti. – A kohéziót ugyanakkor gyengíti a középmagyar szövegekre általában jellemző mondatfűzés (vö. HAADER 2006): a

mondathatár, tagmondathatár eldöntésének nem egyértelmű volta (a központosítás nem tekinthető igazán támpontnak), vagy például az olykor sajátos szórend, beékelések, átszövődések. A tanúvallomásokban emellett sajátosan keveredik az olykor túlzott kifejtettség (például a felesleges alanyisméltés) és az értelemzavaró kifejtetlenség. Elég arra utalni, hogy gyakran az elbeszélte események összes szereplője harmadik személyben szerepel, ez pedig nehezítheti az aktuális cselekvő azonosítását – ez inkább a szituációs kontextusból azonosítható. Úgy tűnik tehát, hogy éppen azok a szövegkohéziót biztosító grammatikai elemek gyakoriak, amelyek a határozói igenév állítmányi szerepét is explicitté teszik – ugyanakkor igei állítmány estén szintén megfigyelhetők. Ez a tény erősíti, hogy a szöveg típus jellemzőjéről beszélhetünk.

Az állítmányi szerep felé. – Átmeneti kategóriaként szerepel az adatok között a saját, független alannyal rendelkező határozói igenevek csoportja. A külön alany miatt tagmondatértékű a szerkezet, azonban nem feleltethető meg a véges igével megkonstruált változatnak, mivel további jelentés-összetevőket tartalmaz, megőrzi a körülményt kifejező szerepét (ezért nem is tekinthető állítmánynak; vö. HORVÁTH 1985, 1991).

(14) „harmadik éjczakára *kelvén* [az idő], ismét egy kalapos le eresztett haju személyt látott [a tanú] az ágya fejénél,” (404. sz., 549)

(15) „Nemde más alkalmatossággal ismét az ételét vetted el Marháinak, azt reád fogván [ti. a gazdák] azonnal megh jobbultak [ti. a marhák]. (400. sz., 542) – A szövegtípusból adódóan komplex, idő/ok viszonyt fejez ki.

(16) 1639: „Mind az által holnapot *aduán* Isten érnem, ugyan által megyek hozzátok es megh Latogatlak benneteket.” (LobkP. 73. sz.) [idő, egyben sajátos, feltételes jelentéstartalmú]

(17) 1705: „Eddigh töb leveleimbül genuine ki tanulhattad Édesem az dolgokat, mint folytanak és folynak, mert dolgaim *nem levén* [ok], napjában olykor kétzer is irok Szivem.” (Károlyi 60. sz.)

Noha nem állítmányi funkcióról van szó, több okból is szerepelnek ezek a szerkezetek a korpuszban: az egyik oka, hogy ez a szerkesztésmód a mai nyelvhasználatra is jellemző (vö. LENGYEL 1986). Noha a független alanyos igenév is *-ván/-vén* képzővel jellemzőbb (pl. *A régi magyar helyesírást megtartván, végig az olvasó segítségére kell lenni*), érvelő, magyarázó szövegekben formulaszerűen *-va/-ve* képzős saját alanyú igenevek is megfigyelhetők, például: *ezt vizsgálva már nem látszik igazolódni az, hogy [...]; X. Y., eddigi logikáját követve, valószínűleg azért tesz kérdőjelet, [...]*. A korpusz és a vizsgálat szempontjából pedig azért is lényeges ezeket a szerkezeteket is vizsgálni, mert olyan esetekben, ahol a kontextus alapján is többféle értelmezés lehetséges, gyakran a független alanyos és a valódi állítmányi szerep között sem magától értetődő az elhatárolás.

4. További problémafelvetések. – A dolgozatban részletesen csak a szövegtani szempontok érvényesülésének bemutatására volt lehetőség – az alábbi kérdéskörök külön-külön dolgozatot érdemelnének, a kutatás ezen szintjén (s terjedelmi okokból) azonban csak utalhatunk a további vizsgálódások lehetséges irányára.

Társas, dimenziális jelleg a szövegekben. – A boszorkánypereket azokhoz a nyelvemlékekhez szokták sorolni, amelyek a beszélt nyelvhasználat-hoz közel állnak: a tanúk ugyanis kevéssé ismerhették írott nyelvváltozatok bármelyikét (vö. PUSZTAI 1999). A perszövegekben ugyanakkor sajátos keveréke figyelhető meg a beszélt nyelv közelségét mutató tényezőknek és a hivatali fogalmazásmód jellemzőinek – ezek feltárása és vizsgálata külön dolgozat tárgya lehetne. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy átírt, gyakran másolt szövegekről van szó, a lejegyzés folyamatáról, a lejegyzők szövegalkotásbeli szerepéről pedig igen keveset tudunk (a nyelvi és műveltségi háttérükről nem is szólva). A határozói igenév állítmányi szerepének és a hivatali fogalmazásmód kapcsolatának problémájáról tehát egyelőre szintén nem lehet kategorikus kijelentéseket tenni, illetőleg más stiláris jelölők (ilyen a *sit venia* típusú eufemizmus) előfordulását is tekintetbe kell venni. Annyi bizonyos a korpusz alapján, hogy ez az igenévhasználat általános gyakorlat, nem csupán egyéni szövegalkotási sajátosság lehetett – bár az egyéni ízlés vagy a hivatali stílusnak való megfelelés igénye hathatott az ilyen szerkezetek gyakoriságára. További kérdéseket vet fel a magánlevelekben való előfordulás. – Az nem valószínű, hogy latin hatás eredménye lenne: itt csak utalni tudunk arra, hogy ez már a kódexekben, például a bibliafordítások párhuzamos szöveghelyeit tekintve is problémás. Noha ezek a szövegek a közvetlen latin forrásaikkal nem vethetők össze, a latin participiumos és gerundiumos szerkezetek általában nem feleltethetők meg a magyar határozóiigenév-használatnak (vö. KÁROLY 1956: 164–70). A saját alanyú participiumos szerkezet jellemző ugyan, de a latin mondatnak mindig igei állítmánya van (FERENCZI – MONOSTORI 1998: 19). Az időbeli egymásra következés kifejezésére pedig a kötőszós kapcsolódás helyett bizonyos igeidők kötelező egyeztetése jellemző. – Ezzel szemben mind a független alanyos szerkezet, mind pedig a kötőszószerű elemekkel való kapcsolódás megléte, s ezzel az határozói igenév önállóbb használata kimutatható rokon nyelvekben is (l. az obi-ugor példákat: SZ. KISPÁL 1981: 36).

A határozói igenévi állítmány működése a mondatban: *le h o r g o n y á s*, *t e m p o r a l i t á s*. – A prototipikus állítmány, az igealak a megkonstruált folyamatot azonosíthatóvá teszi a pillanatnyi diskurzustérben (vö. TOLCSVAI NAGY 2009: 373, 383). A határozói igenév ebben a megközelítésben folyamat- és körülményszerű jelentés-összetevőket tartalmaz, melyből a történeti szövegek alapján a folyamat előtérbe kerülhetett, főként összetett mondatokban. VELCSOVNÉ ezeket az igenévi állítmányokat a *lőn*, *tőn*-típusú elbeszélő múlt idejű igékkel analógnak tekinti (1957: 105–6), sőt azt írja, hogy ilyen szerkezetben a határozói igenevek időt, sőt határozott számot és személyt is jelölnek (1957: 107). Ami a szám- és személyjelölést illeti, a határozói igenévi állítmány alanya csak koreferens lehet a szöveggörnyezettel (vö. GUGÁN 2007: 107). Nem

harmadik személyű alany esetén még kétséges is lehet: „Az 1733 Esztendőben Husvét Szombattyán Racz kevien *menvén* az Uramal Csiszár Istvánnyal valamely dolganak végben vitelére és el menet az Ur egyrül másrul tudakozvalik tülem” (403. sz. 545): lehet egyes szám és többes szám első személy is. A határozói igenévi állítmány időjelölése valamilyen általános múlt időben ragadható meg, melyet talán az is befolyásol, hogy az elbeszélés mely részeiben jelentkezik, s milyen kapcsolóelemek veszik körül – ez további vizsgálatot igényel.

A boszorkányperek szövegtípusa láthatóan jó feltételeket teremt a határozói igenévi állítmány gyakori előfordulásához, ebből azonban nem magyarázható meg közvetlenül, hogy miért jelenik meg a szövegekben. Az igei és határozói igenévi állítmány közti funkcionális szinonímia az eddigiek alapján bizonyítható, a jelenség kialakulásának oka azonban egyáltalán nem tisztázott. Problémás továbbá az is, miért szorult vissza a jelenség, ugyanis jobbra már a 19. században szinte példátlan (vö. HORVÁTH 2003: 758) – noha érdekes és tanulmányos figyelembe venni „nem keresett, de meglett” adatokat is (vö. HORVÁTH 1993: 143–4); ilyen például Hajnik Imre középkori perjogról szóló 1899-es értekezése, amelyben jócskán találtam határozói igenévi állítmányos szövegrészeket. Ezek feldolgozása egy további dolgozat tárgya lehetne. Ahogyan kérdés az is a határozói igenév állítmányi szerepével kapcsolatban, hogy milyen viszonyban van az igeidők rendszerének alakulásával, vagy éppen a mondat szerkesztés szintetikus → analitikus irányú változásával (HAADER 2004, 2008: 258). Utóbbi azt jelenti, hogy a kódexszövegekben még jellemző tömör, a határozói viszonyokat igenévvvel kifejező szerkesztésmódot fokozatosan felváltotta a redundánsabb, mellékmondatos szövegalkotás. Hogy e tendencia és a határozói igenév önállóbb használata között van-e összefüggés – sok más, a témára vonatkozó kérdés mellett – egyelőre nem tisztázott.

Forrásmunkák:

- Magyarországi boszorkányperek 1529–1768. Közreadja: Schram Ferenc. Akadémiai Kiadó, Bp. 1983. (2. kötet, 61 per szövege: 1653–1756)
- Károlyi = Károlyi Sándor levelei feleségéhez 1704–1724. 1., 2. Szerk., jegyzetekkel és mellékletekkel ellátta Kovács Ágnes; Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1994. (16 levél 1705, 1719–1722)
- LobkP. = „Im küttem én orvosságot”: Lobkowitz Poppel Éva levelezése 1622–1640. Összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, a kísérő tanulmányt írta Kincses Katalin. ELTE Koraújkori Történeti Tanszék – Koraújkori Társaság, 1993. (12 levél 1633, 1638–1640)

A hivatkozott irodalom

- BAKONYI DÓRA 2008. A tagmondatok kapcsolódási formái egy ómagyar kori szövegtípusban: a legendában. In: TOLCSVAI NAGY GÁBOR – TÁTRAI SZILÁRD szerk. Szöveg, szövegtípus, nyelvtan. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 279–90.
- BALOGH JUDIT 2000a. A mellérendelő összetett mondatok. In: MGr.: 535–46.

- BALOGH JUDIT 2000b. A kötőszó. In: MGr.: 270–7.
- FERENCZI ATTILA – MONOSTORI MARTINA 1998. Latin nyelvtan. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- GUGÁN KATALIN 2007. Az alany és az állítmány egyeztetése a középmagyar korban. Magyar Nyelvőr 131: 99–107.
- HAADER LEA 2000. Az alárendelő összetett mondatok. In: MGr.: 477–525.
- HAADER LEA 2004. Változások a történeti szintaxisban – pragmatikai háttérrel. Magyar Nyelvőr 128: 464–9.
- HAADER LEA 2006. A középmagyar kor. In: KIEFER FERENC szerk. Magyar Nyelv. Akadémiai Kiadó, Budapest. 365–85.
- HAADER LEA 2008. A mellékmondatfajták és a szövegtípusok viszonyáról. In: TOLCSVAI NAGY GÁBOR – TÁTRAI SZILÁRD szerk. Szöveg, szövegtípus, nyelvtan. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 251–9.
- HORVÁTH LÁSZLÓ 1985. Határozói igeneveink mondatbeli funkcióinak történetéhez. Magyar Nyelv 81: 314–23.
- HORVÁTH LÁSZLÓ 1991. Három vázlatos szinkrón metszet határozói igeneveink történetéből. Nyelvtudományi Értekezések 133. sz., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HORVÁTH LÁSZLÓ 1992. A határozói igenevek mondatbeli szerepeiről. In: KESZLER BORBÁLA szerk. Újabb fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Tankönyvkiadó, Budapest. 33–82.
- HORVÁTH LÁSZLÓ 1993. Nem kerestem, de megleltem. In: KOZOCSA SÁNDOR GÉZA szerk. Emlékkönyv Fábián Pál hetvenedik születésnapjára. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest. 142–8.
- HORVÁTH LÁSZLÓ 2003. Az állítmány. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk. Magyar nyelvtörténet. Osiris Kiadó, Budapest. 633–4, 758.
- IMRÉNYI ANDRÁS 2007. A magyar szórend kísérleti modelljei II. Tartományok és viszonyok a magyar mondatban. Magyar Nyelvőr 131: 430–51.
- A. JÁSZÓ ANNA 1991. Az igenevek. In: TNyt. I.: 319–51.
- A. JÁSZÓ ANNA 1992. Az igenevek. In: TNyt. II/1.: 411–54.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1992. A kötőszók. In: TNyt. II/1.: 772–814.
- KÁROLY SÁNDOR 1956. Igenévrendszerünk a kódexirodalom első szakaszában. Nyelvtudományi Értekezések 10. sz., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KÁROLY SÁNDOR 1972. Nyelvtörténet és kommunikáció. In: TELEGDI ZSIGMOND – SZÉPE GYÖRGY szerk. Nyelv és társadalom. (ÁNyT 8.) Akadémiai Kiadó, Budapest. 119–31.
- KÁROLY SÁNDOR 1995. Szöveggrammatika. TNyt. II/2.: 759–834.
- SZ. KISPÁL MAGDOLNA 1981. A -va/-ve (-ván/-vén, -val/-vel) képző története. Magyar Nyelv 77: 33–41.
- KLEMM ANTAL 1928–1942. Magyar történeti mondattan. MTA, Budapest.
- LANGACKER, RONALD W. 2009. Investigations in Cognitive Grammar. Mouton de Gruyter, Berlin–New York.
- LENGYEL KLÁRA 1986. A saját alanyú határozói igenevek használatának szintaktikai és szemantikai szabályai. Magyar Nyelv 82: 317–29.
- LENGYEL KLÁRA 2000a. Az igenevek. A határozói igenév. In: MGr.: 223–6, 237–48.
- LENGYEL KLÁRA 2000b. Az állítmány. MGr.: 394–404.

- D. MÁTAI MÁRIA 1999. Középmagyar kori szófajttörténeti kérdések. Névtani Értesítő 377–80.
- MGr. = KESZLER BORBÁLA szerk. Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- PAPP ZSUZSANNA 1991. Vizsgálati szempontok és eredmények ómagyar kori emlékeink szöveggrammatikájában. In: BÜKY LÁSZLÓ – FORGÁCS TAMÁS szerk. A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei. I. JATE, Szeged, 143–51.
- PUSZTAI FERENC 1999. Beszélt nyelv a középmagyarban. Névtani Értesítő 380–6.
- TÁTRAI SZILÁRD 2004. A kontextus fogalmáról. Magyar Nyelvőr 128: 479–94.
- TÁTRAI SZILÁRD 2005. A nézőpont szerepe a narratív megértésben. Általános Nyelvészeti Tanulmányok 21: 207–30.
- TÁTRAI SZILÁRD 2006. A narratív diskurzusokról – pragmatikai nézőpontból. In: TOLCSVAI NAGY GÁBOR szerk. Szöveg és típus. Szövegtypológiai tanulmányok. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 211–32.
- TNyt. = BENKŐ LORÁND főszerk. 1991–1995. A magyar nyelv történeti nyelvtana II/2. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2001. A magyar nyelv szövegtana. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2009. A magyar segédige + ige(név) szerkezet szemantikája. Magyar Nyelvőr 133: 373–93.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2010. Kognitív szemantika. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra.
- VELCSOV MÁRTONNÉ 1957. Az *-n* igei személyrag eredetéhez. Néprajz és Nyelvtudomány 1: 105–10.
- VELCSOV MÁRTONNÉ 1981. A határozói igeneveknek egy sajátos szerepe nyelvemlékekben. Magyar Nyelv 77: 308–15.

VARGA MÓNKA

queeniemoni@gmail.com

**Adverbial participles as predicate – on the evidence of
documents of witch trials**

In this paper are examined adverbial participles (with the derivational affix *-ván/-vén*) in a special role, since they (had) a function in the predicative of a sentence. Thus their role were close to finit verbs. The data of the research come from testimonies/documents of witch trials from the 17th–18th century (~846 items of data from 61 documents). This contextual linguistic phenomenon is a textological problem, since it is connected with a special use of coordinating conjunctions, and – on the evidence of the research – anaphoras, which are characteristic of these texts. Beside the historical linguistical view, the functional cognitive approach also plays a role in the analysis.

VARGA, MÓNIKA

